

Zdravica k jubileu Alexandry Navrátilovej

Výhodou pri písaní zdravic v etnologickej vedeckej obci je, že v nich môžeme uplatniť aj spomienkové rozprávania, ktoré pripomenú nielen jubilanta, ale aj čo sa dialo v našom odbore a spomienky, ako sme v rôznych obdobiach spoločensky žili. Jedna z nich sa mi hneď vynorila, keď prišlo do reči, že kolegyňa Alexandra Navrátilová v roku 2026 jubiluje.

Doktorku Alexandru Navrátilovú som vnímala už v 80. rokoch 20. storočia, keď som sa ako pracovníčka Národopisného ústavu SAV zúčastňovala na československých konferenciách k témam života etnických menšín v pohraničí, a tiež „duchárskych“ výmen skúseností, teda pracovné stretnutia tých, ktorí riešili témy z duchovnej kultúry (obyčaje, náboženské predstavy, povery a pod.). Pracovníci moravských a slovenských etnologických inštitúcií boli v tom čase zohratá partia na čele s Václavom Frolcom a Milanom Leščákom. Počas družných konferenčných večerov uvažovali o obnovení Veľkomoravskej ríše, lebo tak im to z hľadiska spolupráce medzi jednotlivými národopisnými pracoviskami v Československu logicky vychádzalo. Občas sa zúčastňovali aj reprezentanti pražských inštitúcií a tí tieto úvahy seriózne zavracali do socialistickej reality.

Potom sa socializmus skončil a najbližšie roky oživilo rakúsko-uhorské vzťahy – do slovensko-moravskej partie vedeckých a múzejných pracovníkov pribudli kamaráti z Rakúska – z viedenských etnologických inštitúcií a ich pobočiek. Priateľské vzťahy sa premietli aj do spoločenských podujatí a v Bratislave (raz aj v Topolčiankach), sa na prelome tisícročí odohralo niekoľko nezabudnuteľných fašiangových maškarných bál, na ktorých sme sa všetci stretli. Výprava z Moravy nemohla chýbať. Maškarné bály mali svoje témy: napríklad Slovania, Deti kvetov, Rastlinná a živočíšna ríša, a tiež ustálený program. O polnoci po vzore novšej svadobnej tradície sa čítali vymyslené telegramy od kolegov, ktorí na maškarnom bále chýbali a nič netušili (taká malá pomsta, že neprišli).

Zabávalo sa do noci, ale do rána bolo predsa ešte ďaleko a hostí bolo treba prenocovať. Vtedy prijali moju ponuku prespať v mojom petržalskom byte manželia Navrátilovci. Bez veľkého komfortu na provizórnych lôžkach vytvorených v obývačke na zemi a zobrali to absolútne športovo. Dovtedy sme sa s Leškou – ako ju nazývame v priateľskom okruhu, poznali len formálne, ja som na ňu hľadela ako na staršiu kolegyňu s rešpektom a uznaním, ale takáto udalosť náš vzťah celoživotne posunula do priateľskej roviny. Aj keď sme sa nestretávali často, niekoľko desaťročí som sledovala jej úspešný profesionálny etnologický príbeh, ktorý sa pokúsim stručne zhrnúť.

PhDr. Alexandra Navrátilová, CSc., sa narodila v Prahe 17. januára 1946. Po štúdiách v Brne na Univerzite Jana Ev. Purkyně (teraz Masarykova univerzita), kde absolvovala v roku 1968 štúdium národopisu (neskôr ešte muzeológie), viedli jej prvé pracovné kroky do Etnografického ústavu Moravského múzea v Brne, kde sa venovala najmä ľudovému staviteľstvu a bývaniu. Výskumy uskutočnila v rôznych regiónoch Moravy, ale aj na Slovensku v oblasti Liptova a Čičmian. Okrem hmotnej kultúry sa už pri týchto výskumoch dotkla aj iných oblastí etnografie. Napríklad v Čičmanoch sa venovala salašníctvu. Od roku 1975 sa stala internou vedeckou aspirantkou v Ústave pro etnografiu a folkloristiku ČSAV. Toto štúdium, zodpovedajúce dnešnému doktorandskému, ukončila v roku 1981 obhajobou dizertačnej práce *Obřady a obyčeje při narození a smrti. Pokus o analýzu geneze a složek lidových obřadů a obyčejů*. Na tomto pracovisku zotrvala do konca svojej aktívnej pracovnej kariéry v roku 2021. V rokoch 1984–1989 ústav viedla a prácou na aktuálnych projektoch postupne rozšírila svoju hĺbku poznania o štúdie k témam presídlenia, urbánnej etnológie, ľudovej religiozite. Jej najvýznamnejšie publikácie však súvisia s rituálmi prechodu v živote človeka: viacnásobne ocenená monografia *Narození a smrt v české lidové kultuře* (2004) alebo *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře* (2012). Spolupracovala na mnohých ďalších publikáciách, z ktorých spomeniem *Lidovou kulturu. Národopisnou encyklopedii Čech, Moravy a Slezska* (2007), ktorá nesie výraznú stopu jej autorskej aj redakčnej práce. Významný je tiež podiel Alexandry Navrátilovej na syntetizujúcom projekte *Velké dějiny země Koruny české* (2014), kde prispela kompletným kultúrnohistorickým pohľadom o tradičných prechodových rituáloch človeka. Pracovný profil vrátane bibliografie, ocenení a ďalších základných údajov je dostupný na internete.

Alexandra Navrátilová svoje metodologické prístupy kreovala na pravidelných stretnutiach Komise pro lidové obyčeje, fungujúcej pri Českej národopisnej spoločnosti, ktoré pomáhala aj iniciovať či organizovať a hlavne aj aktívne participovala odbornými príspevkami. Na zasadnutiach sa radi zúčastňovali aj kolegovia a kolegyne zo Slovenska, pretože po zrušení členstva Slovenskej republiky v Medzinárodnej komisii pre štúdium ľudovej kultúry Karpát a Balkánu takáto platforma výmeny skúseností chýbala. Tematicky úzko spolupracovala pri konceptualizácii základných pojmov z oblasti obradovej a obyčajovej kultúry s doc. PhDr. Kornéliou Jakubíkovou, CSc. S ochotou prijímala aj oponovanie kvalifikačných prác súvisiacich s témou obradov, ktorých však na Slovensku v posledných desaťročiach vzniklo len málo.

V osobnosti PhDr. Alexandry Navrátilovej, CSc., sa vzácne skĺbila invencia, vedecká zvedavosť, pracovitosť, primerane odvážna ambicióznosť a organizačné schopnosti doťahovať veci do konečných výsledkov s príjemným ľudským prístupom, vlúdnyim úsmevom a šarmom.

Vážená pani doktorka Alexandra Navrátilová, aj z ľavého brehu rieky Moravy pri tejto príležitosti ďakujeme za odborné impulzy a do nasledujúcich rokov v mene slovenských kolegyň a kolegov prajeme veľa zdravia a životnej pohody.

Zuzana Beňušková

Ústav etnológie a sociálnej antropológie, v. v. i., SAV Bratislava

Pozdrav Vladimíře Jakouběové

PhDr. Vladimíra Jakouběová se narodila v Turnově 16. května 1956 a v Českém ráji trvale žije, s výjimkou let středoškolských a vysokoškolských strávených v Bechyni a v Brně. S dějinami umění a s uměleckým řemeslem přišla do styku na Střední uměleckoprůmyslové keramické škole v Bechyni, odkud pokračovala vysokoškolským dvouoborovým studiem dějiny umění-národopis na Masarykově univerzitě v Brně (tehdy Univerzita Jana Ev. Purkyně), které završila v roce 1982 v oboru dějiny výtvarné kultury. To již ale od října 1979 pracovala jako odborný pracovník turnovského Muzea Českého ráje pro obory etnografie a umělecké řemeslo. Bohatě dochovaná roubená pojizerská architektura, lidová sakrální pískovcová plastika a množství historických památek v Českém ráji ji přitáhly k terénním výzkumům, např. lidového stavitelství nebo osobnosti písmáka a insitního sochaře Vojtěcha Kopice. Větší pozornost ale věnovala práci s muzejními sbírkami, jejich doplňování a prezentaci. Díky tomu se v roce 1986 otevřel veřejnosti Dlaskův statek v Dolánkách u Turnova, který se její zásluhou později stal Národní kulturní památkou.

Do značné míry ji k realizaci tohoto a dalších významných projektů v budoucnosti pomohla funkce ředitelky instituce, kterou ale fakticky vedla už od roku 1986. Na druhou stranu to ale znamenalo druhý pracovní úvazek. Přesto až do konce „ředitelování“ v roce 2020 dokázala skloubit náročnou manažerskou funkci s odbornou správou sbírkového fondu a dalšími aktivitami na poli prezentace hmotné i duchovní lidové kultury a současné tradiční řemeslné tvorby. Z tohoto úctyhodného výčtu připomeňme alespoň nejvýznamnější: již zmíněná sanace Dlaskova statku, který po důkladné opravě oživují každoročně obměňované expozice, ale také výroční slavnosti jako masopust, Velikonoce a posvícení zasazené do působivé architektonické kulisy. V roce 1982 otevřela v muzeu novou národopisnou expozici, která v loňském roce 2025 prošla kompletní přestavbou a modernizací. Před více než třiceti lety (1995) spolupřátala první ročník tradičních řemeslnických trhů, jež jako jeden z nejvýznamnějších počínů tohoto druhu nejen v Libereckém kraji běží dodnes. A k tomu dokázala v průběhu desetiletí rozšířit odborné a technické zázemí muzea i o nové objekty s prostorami